

Studier i Nordisk

2016-2018

Selskab for Nordisk Filologi
Foredrag og årsberetning

København 2022

Studier i Nordisk 2016-2018

© 2022 by Selskab for Nordisk Filologi, Copenhagen

Trykt hos Campus Print, Søndre Campus, Københavns Universitet

Printed in Denmark 2022

ISBN 978-87-89641-18-8

ISSN 1601-4715

Kopiering fra denne bog kan kun finde sted på institutioner der har indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Redigeret af Seán D. Vrieland, Anne Mette Hansen, Finn Gredal Jensen, Katarzyna Anna Kapitan, Line Sandst, Rikke Steenholt Olesen, Torben Arboe.

Alle bidrag i årsberetningen er fagfællebedømt.

Sats: SIDE-1, Anne Charlotte Mouret

Det lille billede på bogens forside er hentet fra titelkobberet i Peder Syv: *Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog* (København, 1663), hvor det skal illustrere bogens 4. kapitel: Om det Cimbriske sprogs uddyrkelse i almindelighed.

Selskab for Nordisk Filologi blev stiftet 18.12.1912 og har som formål at fremme studiet af nordisk sprog og litteratur gennem afholdelse af møder og diskussioner.

Selskabet er åbent for alle der interesserer sig for dets formål.

Som medlem modtager man mødeindkaldelser og selskabets årsberetning. Årsberetningen, *Studier i Nordisk*, udsendes hvert tredje år.

Indmeldelse kan ske ved møderne eller ved henvendelse til

Seán D. Vrieland, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Njalsgade 136, DK-2300 København K, e-post:

sean.vrieland@hum.ku.dk.

Kontingentet er 200 kr. (50 kr. for studerende).

Selskabet har Danske Bank-konto 1551 5426448

(SWIFT-code: DABADKKK, IBAN nr. DK06 3000 0005426448).

www.selskabfornordiskfilologi.dk

snf@hum.ku.dk

Indhold

JAKOB POV L HOLCK	
Herlufsholm-samlingen på Syddansk Universitetsbibliotek og forskningspotentiallet – om forskellige fund og fragmenter	5
KRISTA STINNE GREVE RASMUSSEN	
<i>Søren Kierkegaards Skrifter</i> – hvad editionshistorien kan lære os om forskellen på bøger og bytes	41
LARS BRINK	
Den metriske tilpasning	61
LINE SANDST	
Navnet i centrum. Om placeringsdiskurs og forskellen imellem navne i tale og skrift	79
MARGRETHE HEIDEMANN ANDERSEN	
Engelskpåvirkningen af dansk skriftsprog. Nogle hovedresultater fra projektet <i>Yes, det er Coolt.</i> <i>Om påvirkning af dansk fra andre sprog</i>	111
Møder mv. i 2016-2018	127
Love for Selskab for Nordisk Filologi	147
Medlemmer og Bestyrelse	149
Publikationer	151

Søren Kierkegaards Skrifter – hvad editionshistorien kan lære os om forskellen på bøger og bytes

KRISTA STINNE GREVE RASMUSSEN

The Danish History of Edition (Dansk Editionshistorie) is a research project that examines scholarly editing as a distinct scholarly discipline with its own goals, motivations, methods, theories, results and institutions. The author has conducted her Ph.D. studies as part of the project and this article presents and deepens aspects of her dissertation *Bytes, books, and readers: An historical analysis of the transition from printed to digital scholarly editions focusing on The Writings of Søren Kierkegaard* (2015). The article discusses how books and bytes represent a difference between digital and printed editions that has implications for, among other things, the cultural capital of a scholarly edition. Focus is on the completion of *Søren Kierkegaard's Writings*.

Introduktion

Den 7. maj 2008 blev der afholdt et "Åbent fagligt seminar om projektet 'Dansk Editionshistorie'" med deltagelse af en række forskere og interessenter, hvor projektet, som der var arbejdet på gennem et stykke tid, blev skitseret. Seminaret viste sig at blive det første i en lang række. I 2010 modtog *Dansk Editionshistorie* en bevilling på 6 millioner fra VELUX FONDENS humanvidenskabelige satsning, og i 2011 blev projektet officielt skudt i gang med endnu et seminar. Her deltog alle projektets bidragsydere, deriblandt denne artikels forfatter, der var tilknyttet projektet som ph.d.-stipendiat i årene 2011-2014. Beskrivelser af seminarerne og projektet som helhed kan findes på projekthjemmesiden: <https://danskeditionshistorie.ku.dk>.

Resultatet af projektet er et firebindsværk, der beskriver den danske

editionshistorie. Værket er udgivet i 2021. Mit eget bidrag til projektet var min ph.d.-afhandling fra 2015: *Bytes, bøger og læsere. En editionshistorisk analyse af medieskiftet fra trykte til digitale videnskabelige udgaver med udgangspunkt i Søren Kierkegaards Skrifter*. Med udgangspunkt i afhandlingen vil jeg i denne artikel fokusere på færdiggørelsen af *Søren Kierkegaards Skrifter* (1997-2012) og udgavens videre liv, mens jeg også vil komme med bud på, hvad editionshistorien kan lære os om forskellen mellem bytes og bøger. Ved at diskutere bytes og bøger med konkrete eksempler hentet fra et videnskabeligt udgivesprojekt vil jeg således også demonstrere, hvorfor det er relevant og yderst vigtigt at få beskrevet denne (editions)historie. Artiklen udfolder og udvider med andre ord pointer hentet fra min ph.d.-afhandling, særligt fra kapitel 5: "*Søren Kierkegaards Skrifter (SKS)*" (Rasmussen 2015). Denne artikel kan desuden siges at koble sig på to engelsksprogede artikler, jeg har skrevet, der behandler min teori om læserroller i videnskabelige udgaver, begreberne tekst, værk og dokument (Rasmussen 2016b) samt en tidligere digital udgave af *Søren Kierkegaards Samlede Værker* (Rasmussen 2016a). Der vil være enkelte overlap mellem de to forrige artikler og denne, men hver især beskriver de tre artikler de teoretiske rammer i forskellige kontekster.

Et editionshistorisk forskningsprojekt har "fokus på udgivervirksomheden som en selvstændig videnskab – med egne mål, motiveringer, metoder, teoridannelser, resultater og institutioner", som man kan læse på *Dansk Editions histories* hjemmeside (u.å.: Forside). Endvidere:

Videnskabelige udgaver transmitterer ikke blot historien, men er selv indfældet i den. Udgivernes praksis og deres bagvedliggende teori er lige så historiske fænomener som deres genstande, teksterne – og denne erkendelse er basis for editionshistorien. (ibid.)

De udgaver, der hører til i den danske editionshistorie, er enten udgivet i Danmark eller af danske lærde, og allerede her sprænger mit projekt rammerne en smule. Mit fokus har været det medieskifte, der finder sted inden for videnskabelig udgivelse fra 1980'erne og frem, hvor udgaverne i højere grad bliver digitale, først i forberedelsesfasen, senere også i selve udgivelsen. Min interesse har snarere været mediehistorisk, til tider næsten mediearkæologisk, idet mit udgangspunkt i højere grad har været mediets end udgiverens perspektiv. Derfor starter mit projekt med verdenshistoriens første hele forfatterskabsdigitalisering, nemlig den canadiske filosof Alastair McKinnons digitalisering af *Søren Kierkegaards Samlede Værker* i tredjeudgaven, der udkom 1962-64 (Rasmussen 2015: 95 ff., 2016a). En historie, der ikke tidligere er blevet beskrevet. Endelig fylder medieskiftets teoretiske forudsætninger en del i mit projekt, og mit udgangspunkt er en undersøgelse af læserens, snarere end udgiverens, plads i dette medieskifte. Formålet i min afhandling var således at definere og beskrive læserens rolle, eller rettere læserens roller, som henholdsvis læser, bruger og bidragyder (Rasmussen 2015: 81 ff., 2016b: 126 ff.). Denne teori vil jeg ikke præsentere i denne artikel, der i stedet vil fokusere på forholdet mellem bøger og bytes og dernæst på den videnskabelige udgave af *Søren Kierkegaards Skrifter*.

Videnskabelige udgaver

At stille bøger og bytes over for hinanden kan synes at indebære en forestilling om et dikotomisk forhold mellem de to begreber. Historisk set er de også blevet behandlet som modsætninger i diskussioner af alt fra læsning på skærm versus papir, mediernes æstetiske kvaliteter samt spørgsmålet om bevaring. Medieskiftet fra bog til computer er blevet set som et brud i lighed med overgangen fra kodex til bogtryk, især inden for *erstatningsteorier*, hvor et nyt medie antages at erstatte et tidligere (Finnemann 2013a). I modsætning hertil findes i medieforskningen også en del teorier, der snarere opfatter et medieskift

som en gensidig udviklingsproces, dvs. at "gamle og nye medier indgår i en gensidig udviklingsproces, der også indebærer, at gamle medier refunktionaliseres" (Finnemann 2013b). Dette kaldes en *co-evolutionær medieteori*.

Disse forskelligartede opfattelser af den mediemæssige udvikling er relevante, fordi man genfinder de samme opfattelser inden for teorier om videnskabelig udgivelse. Skarpt sat op kan man ane en tidlig begejstring for de digitale udgavers potentialer til at *overgå* de trykte og en lidt senere og mere reflektiv tilgang, der ikke afskriver de trykte udgaver, men snarere fokuserer på de forskellige mediers muligheder. Johnny Kondrup beskriver overgangen til digitale udgaver, som har fundet sted siden 1990'erne:

I dag kan man sige, at det elektroniske medium er blevet den videnskabelige udgaves primære medium. [...] I betragtning af at vore forestillinger om videnskabelige udgaver – ja, om tekst og tekstualitet overhovedet – igennem ca. 500 år er blevet præget af den trykte bogs medium: et kodexformat med blade af papir påtrykt tekst og illustrationer, er den elektroniske udgave et ganske ungt fænomen. Ikke desto mindre er det allerede nu klart, at det elektroniske eller digitale medium på visse områder har ændret vore forestillinger om, hvad tekster i almindelighed og videnskabelige udgaver i særdeleshed kan, og det står formentlig endnu tilbage at indløse mange af de nye muligheder. At vi med de digitale medier står ved begyndelsen af en revolution, som ikke er mindre end den, der blev indvarslet med opfindelsen af bogtrykkerkunsten i midten af 1400-tallet, er et ofte hørt synspunkt – som tilmed nok er sandt. (Kondrup 2011: 422-423)

Det er denne opfattelse af overgangen til digitale udgaver som en revolution, der er kernen. Vi finder den også hos Jerome McGann

(1996: 28), der dog siden maner til besindighed – eller i hvert fald minder os om, at hele grundlaget for digital tekstteori og digital humaniora ikke skal findes i det nye, men derimod i vores filologiske fagtradition:

Understanding the technologies of book culture is the beginning of wisdom for any practical approach to the so-called digital humanities. But you can't do that well unless you have an intimate acquaintance with the scholarship of textualities. That scholarship once had a name to conjure with: philology. (McGann 2014: 2)

Der er med andre ord ikke tale om, at digitale udgaver, og i bredere forstand digital humaniora, bryder med den filologiske tradition, men snarere om en adaptation, hvor det, vi forstår ved en videnskabelig udgave, tilpasses de nye digitale muligheder. Denne holdning finder man også hos Patrick Sahle, der i artiklen "What is a Scholarly Digital Edition?" (Sahle 2016) opsamler flere års teoretisk arbejde med digitale udgaver i et forsøg på at give en holdbar definition. Hos Sahle finder man samme holdning i forhold til den digitale udgaves mulighed for at overgå den trykte: "Scholarly digital editions (or SDEs) offer the opportunity to overcome the limitations of print technology" (Sahle 2016: 20). Disse begrænsninger omtaler alle de her nævnte teoretikere. Det drejer sig først og fremmest om pladshensyn, da en digital udgave har langt større kapacitet i forhold til antallet af dokumenter, der kan indlemmes. Af samme grund forventes det af digitale udgaver, at de præsenterer faksimiler af de udgivne værker (Kondrup 2011: 460, Sahle 2016: 27). Derudover har den digitale udgave også mere agile visningsmuligheder, men naturligvis også visse begrænsninger eller særkrav, især i forhold til lagring og bevaring. Endelig har den digitale udgave suveræne søgemuligheder.

Vejen frem er i mine øjne en tilnærmelsesvis co-evolutionær me-

dieteori for videnskabelige udgaver, hvor den filologiske disciplin videreføres under hensyntagen til digitale metoder. Så langt tror jeg, alle kan være enige, og man finder samme tilgang hos Patrick Sahle. I den ovenfor nævnte artikel giver han som sagt et bud på en holdbar definition af en digital videnskabelig udgave, hvilket han gør ved først at definere den videnskabelige udgave og dernæst videredefinere den digitale videnskabelige udgave. Definitionen af førstnævnte lyder: "Edition ist die erschließende Wiedergabe historischer Dokumente" (citeret i Sahle 2016: 23). Værd at bemærke ved denne definition er, at han taler om dokumenter, ikke tekster eller værker, hvilket skyldes, at dokumentdefinitionen ifølge Sahle rummer både tekst- og værkdimensionen, hvorfor det bliver mere inkluderende at tale om dokumenter. Videre lyder definitionen af den digitale udgave: "Scholarly digital editions are scholarly editions that are guided by a digital paradigm in their theory, method and practice" (Sahle 2016: 28). Vi har altså først og fremmest en generel definition, der ikke er afhængig af metode eller teori, og dernæst en specifik definition af den digitale udgave, der sætter det digitale paradigme i centrum, hvorfor en digitaliseret udgave naturligvis ikke er en digital videnskabelig udgave. I en co-evolutionær optik kan man sige, at den digitale videnskabelige udgave er styret af et digitalt paradigme, men at den deler formål med andre videnskabelige udgaver, herunder de bogtrykte, nemlig tilgængeliggørelsen af historiske dokumenter.

Den digitale videnskabelige udgave kan altså både betragtes som en revolution og som et nyt paradigme, hvilket ingenlunde betyder, at den erstatter den bogtrykte udgave. Snarere er der tale om en samtidig udvikling, hvor trykte udgaver endnu ikke har vist sig overflødige. Selvom den digitale udgave ikke har samme begrænsninger som den trykte, risikerer man let at overse en række problemstillinger, hvis man har et erstatningsteoretisk udgangspunkt. Der er nemlig en række faktorer ved de trykte udgaver, som vi endnu ikke har fået

omplantet til et digitalt paradigme. Editionshistorien kan være med til at afdække disse aspekter, hvoraf det vigtigste måske er forholdet mellem bøger og bytes.

Bøger og bytes

Det er relevant at se på forskellen mellem bøger og bytes, fordi man ved at dykke ned i disse begreber bedre kan forstå den grundlæggende ontologiske forskel mellem trykte og digitale medier. *Den Danske Ordbog* giver to definitioner af bog, dels af bogen som medie, dels af bogen som indhold. Det er den første af disse, der interesserer os i denne sammenhæng: "trykte eller beskrevne blade af papir indbundet eller på anden måde sammenhæftet i rækkefølge så de danner en helhed, ofte en sammenhængende tekst, beregnet på at blive læst" (DDO 2018). Byte defineres: "gruppe af typisk otte bit der tilsammen repræsenterer et tegn i en computer – bruges som måleenhed for datamængder" (ibid.). Den mindste informationsenhed i en computer er en bit, sat sammen danner de en byte, der i dag normalt består af 8 bits. En bit er en fysisk størrelse, der eksempelvis kan optræde magnetisk (som på en gammeldags diskette) eller optisk (som på en cd) og på et hav af andre måder. I bund og grund er digitale udgaver derfor fysiske i form af bits. Dog er de i denne grundlæggende fysiske form meningsløse og kan først omdannes til menneskeligt læsbar information ved hjælp af maskineri og programmer, der indeholder instruktioner i at oversætte de mange bytes til tegn, vi kan forstå.

Det er åbenlyst, at der er stor fysisk forskel på trykte og digitale videnskabelige udgaver. En grundlæggende ontologisk forskel mellem dem er, at de trykte er fysisk til stede hos læseren i form af bøger, mens de digitale fysisk set er på afstand af os. Trykte videnskabelige udgaver har vi adgang til i bøger. Som definitionen af bøger allerede antyder, har vi med bogen en 'helhed', der udgør et fuldstændigt objekt, vi kan opfatte, læse og bruge i sin totalitet. Digitale udgaver

derimod kræver en behandling af de grundlæggende bytes, før de fremstår som et objekt for os. Det er en kompleks proces, der indbefatter soft- og hardware og et utal af computeriserede handlinger. Sagt på en anden måde: Digitale udgaver kræver en bro, som computeren tilvejebringer ved at behandle data for læseren. En bog er den mindste fysiske enhed i trykte udgaver, mens byte er den mindste meningsfulde fysiske enhed i digitale udgaver. Så længe man har plads til at lagre sine bytes, kan man uden videre tilføje flere bytes på et vilkårligt sted i udgaven, men når bogen er trykt, kan der kun meget vanskeligt tilføjes mere information i denne.

Det er i høj grad en diskussion af denne grundlæggende forskel, der danner udgangspunkt for min ph.d.-afhandling. Det er tydeligt, at de trykte og digitale udgaver kræver forskellige tilgange, hvilket jeg har beskæftiget mig med i min teori om læseroller i videnskabelige udgaver. Jeg har defineret tre roller, man som læser kan indtræde i: læser, bruger og bidragyder (Rasmussen 2015: 81-87; 2016b: 126-128). Forskellen mellem bøger og bytes kan altså bruges som led i en vigtig teoretisering over den videnskabelige udgave i en tid med forandring, hvor det især er vores forestillinger om værk, tekst og dokument, der trænger til revision i lyset af det digitale paradigme. Men forskellen mellem bøger og bytes kan også bruges i en editionshistorisk analyse af en udgave som *Søren Kierkegaards Skrifter*, da den ikke blot handler om lagring, visning og muligheder, men også om synlighed, bevaring og kulturel værdi.

***Søren Kierkegaards Skrifter* i et editionshistorisk perspektiv**

Søren Kierkegaards Skrifter er en hybridudgave, dvs. en videnskabelig udgave, der udkom i både bogform og via en online-applikation. Bogudgaven udkom i årene 1997-2012 i 55 bind, henholdsvis 28 og 27 tekst- og kommentarbind. Udgavens udgivelseshistorie er efterhånden ret velbeskrevet både i forhold til de teoretiske problemstillinger i forbindelse med en ny udgave samt de historiske omstændigheder

omkring projektets tilblivelse og gennemførelse (Kondrup 2011, 2012, 2021; Rasmussen 2015).

Søren Kierkegaards Skrifter er et monumentalt værk, både hvad angår omfang (alt fra Kierkegaards hånd er medtaget, dog ikke varianter), og hvad angår finansiering og forskningsomfang. Udgaven er blevet til i regi af Søren Kierkegaard Forskningscenteret, og afkastet har, ud over den videnskabelige udgave, været omfattende forskningsaktiviteter på højt internationalt niveau. Det er centralt for udgaven, som det også er tilfældet med den igangværende digitale udgave *Grundtvigs Værker* (2010-), at udgivelsesvirksomheden knyttes sammen med forskningsaktiviteter, og med rette. Videnskabelig udgivelse er i sig selv forskning, men der er alligevel en tendens til, at udgivelse og forskning ses som to distinkte aktiviteter. Videnskabsteoretisk er det problematisk at adskille de to, da de begge er hermeneutiske discipliner og derfor hviler på samme grundlag (Rasmussen 2015: 64). At videnskabelig udgivelse er forskning, vil ingen benægte, men rent praktisk er der stor forskel på udgivelse og distribuering af henholdsvis forskningsartikler og videnskabelige udgaver. Artikler har, i lighed med trykte bøger, et etableret cirkulationskredsløb, der sikrer dem opmærksomhed og tillægger dem værdi.

Bogen som kulturobjekt har en række værdier, der ikke er knyttet til metoderne eller udgavetypen, men som alene er afhængig af bogen som kulturbærende objekt. Man kan med Bourdieu tale om kulturel kapital (Prieur & Sestoft 2006), der på sin vis øger værdien af den videnskabelige udgave, hvis vi ved værdi forstår opmærksomhed. Den videnskabelige udgave har brug for at indgå i et litterært økosystem, hvor den bevares og gøres tilgængelig for at sikre dens videre liv, og det er i høj grad et sådant system, der endnu ikke er på plads for digitale udgavers vedkommende, hvorfor de risikerer at leve et skyggeliv efter deres færdiggørelse. Dertil kommer, at digitale udgaver qua deres medie aldrig kan siges at være færdige, da de kræver fortsat digital vedligeholdelse for at blive bevaret.

Opmærksomhed er således den kapital, som den digitale udgave må leve videre af. Den klassiske litterære forskning har et tydeligt output i form af forskningsartikler og -monografier. De indgår i universiteternes bibliometriske forskningsregistrering, og de formidles og bevares gennem kommunikationskanaler som tidsskrifter, forlag og biblioteker, der, om end de undergår forandringer, er velkendte og veletablerede. Den videnskabelige udgave kan i bogform indgå i samme kredsløb, mens den digitale er godt på vej, men endnu ikke har samme kulturelle kapital. Vi kan bedre forstå denne forskel ved at tage udgangspunkt i et konkret eksempel, nemlig afslutningen af *Søren Kierkegaards Skrifter*.

“Fri os fra mausoleer!”

Citatet stammer fra Niels Jørgen Cappelørn, professor emeritus ved Søren Kierkegaard Forskningscenteret og tidligere leder af centeret, og blev udtalt i et interview i *Kristeligt Dagblad* i forbindelse med afslutningen af den videnskabelige udgave:

Færdigudgivelsen lukker ikke for fremtidig forskning, men åbner for fremtidig tolkning. Det har været helt afgørende for mig, at der ikke skulle udgives en autoriseret tolkning af, hvordan man skal forstå Kierkegaard, men et instrument til hjælp for enhver til selv at foretage sin tolkning. For det vigtigste må være, at vi i kraft af Kierkegaard kommer til en større og større erkendelse af sandheden. Ellers kan det jo være lige meget. [...] Fri os fra mausoleer! Nej, en tekst er en levende mekanisme, der står åben for tolkning. (Schou 2013)

Billedet af teksten som en levende mekanisme er i overensstemmelse med en opfattelse af litteratur, hvor teksten opleves som virkelig og tilgængelig, når vi engagerer os i den. Den skal være nærværende for os, ikke gemt væk som en museal genstand, og den skal ikke være

låst fast i én fortolkning, endnu mindre fremstå som en autoriseret udlægning af forfatterskabet. Målet om ikke at autorisere bestemte læsninger falder godt i tråd med en generel opfattelse i editionsfilologien, hvor videnskabelige udgaver ikke længere anses som definitive (Kondrup 2011: 23).

Men ud over det videnskabelige grundlag, der altså ikke kan lukke et værk og være endeligt, så kan man også betragte værkeres manifestationer i udgaver som levende mekanismer. Vi kan først tolke dem ved et aktivt engagement, hvad enten der er tale om trykte bøger eller digitale tekster. Første skridt for at læse og tolke er dermed ret praktisk og handler om at kunne komme i kontakt med værkerne. Som sagt indgår bogen i et etableret kredsløb, mens det ser anderledes ud for den digitale videnskabelige udgave. SKS er tilgængelig via internettet, og det kræver en computer samt internetadgang, hvilket de fleste dog har i dag. Faktisk må man antage, at litteratursøgning og -tilgang oftest starter online nu til dags, hvorfor den digitale udgave vil være lige så nærværende som den trykte. I andre sammenhænge er blikfanget dog væsensforskelligt, eksempelvis når værket skal præsenteres på en vidensfestival, som det var tilfældet, da der blev afholdt *Science in the city* i København sommeren 2014.

Det kan være svært at se på billedet (se figur 1), men i den sorte boks står en computer, lukket og utilnærmelig, mens de trykte bøger har et tydeligt blikfang og er lettilgængelige for gennembladning og læsning. Farvekoderne gør det let at overskue, at der må være forskel på bindene, og rygtekstene meddeler tydeligt, hvilke værker der er tale om. Billedet anskueliggør forskellen i tilgængelighed mellem de to versioner af værket.

Bent Rohde var ansvarlig for den typografiske tilrettelæggelse af den bogtrykte udgave. Arbejdet skete i tæt samarbejde med redaktionen af SKS (Rohde 2008). På ryggen bruges farvekoder for de fire dele, udgaven består af: blå for trykte skrifter, grøn for utrykte skrifter, orange for journaler og notesbøger, lilla for breve og dedikationer.

Figur 1. Science in the city, København 21.-26. juni 2014. (Foto: Krista Stinne Greve Rasmussen).

Indbindingen er i gråblåt shirting med smudsbind i blå. Disse farvekoder er også anvendt i den digitale udgave, hvor udgavens dele er inddelt i faner med hver deres farve. SKS har i høj grad et gennemført design, der omfatter indbinding, opsætning og typografi af både tekst og apparat. Betydningen af et så unikt udtryk kan være svært at vurdere, men jeg mener ikke, det er for vidtrækkende at kalde udtrykket monumentalt. Udgaven har desuden været nomineret til prisen "Årets bedste bogarbejde", der hvert år uddeles af Forening for Boghaandværk (Nicolaisen 2013: 33). Hvis man videre betragter omtalen af udgaven, da sidste bind udkom (se nedenfor), og udgi-

velsesarbejdet skulle indgå i nye kredsløb, bliver det også tydeligt, at udgaven som objekt betragtet har kvaliteter af monumentalitet.

I kølvandet på udgaven har der været diskussion i medierne af udgavens økonomi, hvilket ikke er mærkeligt for et forskningsprojekt af denne størrelse. Som ved al anden forskning kan man med rette spørge, om det er pengene værd, men det er i den forbindelse vigtigt at minde om, at udgifterne til et videnskabeligt udgivelsesprojekt ikke kun har udgaven som output, men i lige så høj grad et forskningsmæssigt afkast, der ikke umiddelbart kan indgå i en økonomisk kalkule. Her taler vi om netværk, publikationer, formidlings- og forskningsaktiviteter samt samfundsmæssig betydning, når en af Danmarks største filosoffer og forfattere aktualiseres.

På Søren Kierkegaards fødselsdag den 5. maj 2013 markerede man den foreløbige afslutning af udgaven. Den bogtrykte version var tilendebragt, og den digitale var fuldt tilgængelig på internettet. Herfra måtte forskerne, filologer såvel som kommentatorer, sende udgaven videre i kredsløb. Man landede på at overdrage rettighederne til den bogtrykte udgave til Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet, hvor forskningscenteret allerede i 2010 var blevet indlejret og stadig er aktivt. Den digitale version blev overdraget til Det Kongelige Bibliotek og indgår nu i deres samlinger. Overdragelsen fandt officielt sted på Københavns Universitet med en indledende festgudstjeneste i domkirken samt to festforelæsninger i festsalen i hovedbygningen på Vor Frue Plads. Centeret havde siden 1999 været en fond med egen bestyrelse, der i 2013 havde seniorforsker, mag.art. Ida Nicolaisen som formand. I den forbindelse holdt hun en overrækkelsestale, der senere blev publiceret i Det Kongelige Biblioteks *Magasin*. Talen ledsages blandt andet af følgende illustration, der tydeliggør udgavens monumentale karakter af nationalklenodie:

Figur 2. Overdragelse af SKS og SKS-E på Københavns Universitet, 5. maj 2013. (Gengivet fra Nicolaisen 2013: 35).

Under festlighederne blev den digitale version vist frem på en stor-skærm og Nicolaisens trykte tale rummer ligeledes en illustration af den digitale udgave. Man kan derfor ikke sige, at bogversionen overskygger den digitale, men det er tydeligt, at trykte bøger har en anden kulturel værdi i sådanne sammenhænge end digitale udgaver.

Samme indtryk får man af udgavens omtale i pressen. Her vil jeg blot nævne to omtaler fra henholdsvis TV Avisen og *Politiken*, hvor det er udgavens længde, der er i centrum. I TV Avisen den 20. februar 2013 bringes først et kort interview med Niels Jørgen Cappelørn, der præsenterer udgaven, dens inddeling og kommentering, hvorefter en journalist tager de 55 bind med på en sækkevogn til Kierkegaards

gravsted på Assistens Kirkegård (klippet kan ses på: <http://gad.dk/SKS-samlet>). Her vises udgaven frem for en gruppe udenlandske studerende, der besøger gravstedet. Journalisten har medbragt et målebånd, så de interviewede kan måle længden af udgaven, der i øvrigt er 186 cm, hvorefter én af de studerende fra USA udtaler: "Det er meget imponerende. Hvis jeg kunne udgive et 10 cm langt værk, ville jeg være meget glad" (TV Avisen 2013).

En lignende tilgang finder man i *Politiken*, der i øvrigt forholder sig kritisk til udgavens omkostninger (der dog kan opgøres på forskellige måder; Rasmussen 2015: 90). Omtalen af færdiggørelsen ledsages af en illustration af udgaven, der er stablet og med et par hænder til at holde stablen. Hænderne er det eneste, man kan se af personen bag stablen. Illustrationsteksten lyder: "Stort. De i alt 55 bind af Søren Kierkegaards Skrifter vejer godt 63 kilo. Stablet oven på hinanden rager stakken knap 2 meter op" (Andersen 2013).

Naturligvis er et værk eller en udgaves længde og vægt ubetydelig i forskningsmæssige sammenhænge, og man kan spørge sig selv, hvorfor det overhovedet giver mening at beskæftige sig med pressens gimmickagtige tilgang til udgaven. Jeg mener imidlertid, at det giver et godt indtryk af det kredsløb eller kulturelle felt, en videnskabelig udgave befinder sig i. At det er nemmere at omtale et litterært nationalklenodie i bogform frem for i digital form, bekræftes desuden af de generelle omtaler af udgaven i jubilæumsåret 2013. Af de 30 dagbladsartikler fra 2013, jeg kunne finde, der omtaler SKS, er det kun 11, der omtaler den digitale udgave, og kun få gør en pointe ud af, at hele udgaven faktisk er frit tilgængelig. Det burde være en større nyhed, at hele Kierkegaards forfatterskab er frit tilgængeligt i en udgave af høj videnskabelig karakter end den imponerende hyldelængde, de trykte bøger optager.

Som jeg citerede Cappelørn for tidligere, så ønskede han ikke at udgaven skulle blive et mausoleum, hvor forfatterskabet lå hengemt i stille beundring, men at teksterne skulle leve i fortsat fortolkning.

Den digitale udgave har alle mulighederne for at indfri det ønske, men det kræver, at man ikke giver slip. Efter overdragelsen til Det Kongelige Bibliotek er der påbegyndt en større omkodning af udgaven, og i den forbindelse arbejdes der på en ny generisk tekstplatform, hvor udgaven på sigt skal indlejres. Der arbejdes også på at etablere en fælles standard for opmærkning af udgaver på baggrund af TEI-standard. Flere initiativer er således i gang for at sikre en længerevarende bevaring af udgaven. En ting er dog bevaringen og tilgængeliggørelsen, en anden ting er at sikre, at udgaven forskningsmæssigt holdes i live. Bøgerne står der, de kan bruges og citeres fra, men den digitale udgave har netop den fordel, at man ikke behøver stoppe det videnskabelige arbejde, men kan udvide, opdatere og forny udgaven, som også Nicolaisen påpegede ved overdragelsen:

Det har fra dag ét været et mål, at hele værket også skulle være tilgængeligt på nettet med et udbygget søgesystem. I takt med, at værkerne er udgivet i bogform, er de derfor også kommet i en elektronisk udgave. Denne er nu af Søren Kierkegaard Forskningsfonden overdraget til Det Kongelige Bibliotek og med støtte fra Augustinus Fonden indpasset i bibliotekets system. Her er den i de bedste hænder og vil løbende blive opdateret i takt med den nyeste forskning, således at udgaven ikke forældes. (Nicolaisen 2013: 34)

Det står endnu tilbage at aktivere den digitale udgave på en måde, så den løbende kan opdateres. Den trykte version kan derimod siges at have knopskudt og er blevet revitaliseret i *Søren Kierkegaards Værker*, der er en paperbackudgave af de trykte værker samt enkelte af de utrykte. Teksten er identisk med SKS, men kommentarerne er reduceret og tilpasset et bredere publikum, mens satsbilledet er nedskaleret til det nye paperbackformat. Derudover er der flere igangværende oversættelsesprojekter i gang. Hvor den digitale udgave stadig af-

venter revitalisering, herunder forhåbentlig mulighed for opdatering som beskrevet ovenfor, har Søren Kierkegaard Forskningscenteret, der som tidligere nævnt overtog den trykte version med dertil hørende rettigheder, bedre formået at holde liv i udgaven.

Afslutning

Kan man nu konkludere, at bøger overtrumfer bytes som kulturelle objekter? Det mener jeg ikke, men ved at se på afslutningen af *Søren Kierkegaards Skrifter* bliver det tydeligt, at de trykte bøger må siges at have løbet med opmærksomheden i den bredere offentlighed. Hvorvidt dette også afspejler sig i mulighederne for videre finansiering af videnskabeligt arbejde med den digitale udgave, er svært at sige. Editionshistorien kan bidrage til diskussionen af de videnskabelige udgavers videre liv med historiske perspektiver og erfaringer, selvom historien ligger i den nære fortid. Medieskiftet for videnskabelige udgaver har medført en høj grad af teoretisering over de videnskabelige udgaver, og hvordan metoder, teorier og fremgangsmåder kan fornys og tilpasses det digitale paradigme, som Sahle påpeger som afgørende i sin definition. Forholdet mellem bøger og bytes er ikke blot et spørgsmål om medier, men i lige så høj grad et spørgsmål om den kulturelle værdi, der tilskrives de to typer og den dertil medfølgende opmærksomhed, der forventeligt også kan have økonomiske perspektiver. De digitale videnskabelige udgaver i Danmark står for et nybrud, og der arbejdes ihærdigt på fælles løsninger og visningsmuligheder. Den digitale revolution er nok startet, men stadig i sin vorden.

Litteratur

- Andersen, Carsten (2013) Forskning om Kierkegaard rager to meter op og har kostet 165 mio. I *Politiken*, Bøger, 20. feb. 2013, kl. 10.17 <<http://politiken.dk/kultur/boger/art5444297/Forskning-om-Kierkegaard-rager-to-meter-op-og-har-kostet-165-mio>> (9. februar 2022).
- Dansk Editionshistorie (u.å.) Forside. Københavns Universitet. <<https://danskeditionshistorie.ku.dk/>> (18. januar 2018).
- DDO (2018) *Den Danske Ordbog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<https://ordnet.dk/ddo>> (18. januar 2018).
- Finnemann, Niels Ole (2013a) Erstatningsteorier. I Gunhild Agger et al. (red.) *Medie- og kommunikationsleksikon*: 122-123. Odense: Samfundslitteratur.
- Finnemann, Niels Ole (2013b) Evolutionær medieteorier. I Gunhild Agger et al. (red.) *Medie- og kommunikationsleksikon*: 128. Odense: Samfundslitteratur.
- Grundtvigs Værker* (2010-) Center for Grundtvigforskning, Aarhus Universitet. <<http://www.grundtvigsværker.dk/>> (18. januar 2018).
- Kondrup, Johnny (2011) *Editionsfilologi*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Kondrup, Johnny (2012) 'Søren Kierkegaards Skrifter' 1993-2012: Versuch einer Bilanz. I Matthias Bauer & Markus Pohlmeier (red.) *Existenz und Reflexion. Aktuelle Aspekte der Kierkegaard-Rezeption*, 10-31. Schriften der Georg-Brandes-Gesellschaft. Hamburg: Igel-Verlag.
- Kondrup, Johnny (2021) Udgivelse af dansk litteratur ca. 1900-2003. I Johnny Kondrup m.fl. (red.) *Dansk Editionshistorie*, bd. 1-4: bd. 3, 414-426. København: Museum Tusulanums Forlag.
- McCann, Jerome (1996) The rationale of hypertext. *Text* 9: 11-32.
- McCann, Jerome (2014) *A New Republic of Letters: Memory and Scholarship in the Age of Digital Reproduction*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Nicolaisen, Ida (2013) Søren Kierkegaard – den nye udgave. *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek* 26, nr. 3: 27-37.
- Prieur, Annick & Carsten Sestoft (2006) *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rasmussen, Krista Stinne Greve (2015) *Bytes, bøger og læsere. En editi- onshistorisk analyse af medieskiftet fra trykte til digitale videnskabelige udgaver med udgangspunkt i Søren Kierkegaards Skrifter*. København: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet < [https:// forskning.ku.dk/soeg/result/?pure=files%2F131207090%2FPh .d._2015_Greve_Rasmussen.pdf](https://forskning.ku.dk/soeg/result/?pure=files%2F131207090%2FPh.d._2015_Greve_Rasmussen.pdf)> (24. april 2021).
- Rasmussen, Krista Stinne Greve (2016a) Bytes, Books and Readers. Some Clues to the History of Alastair McKinnon’s Digital Edition of Søren Kierkegaard’s Samlede Værker. *Editio* 30: 186-198.
- Rasmussen, Krista Stinne Greve (2016b) Reading or Using a Digital Edition? Reader Roles in Scholarly Editions. I Matthew Driscoll & Elena Pierazzo (red.) *Digital Scholarly Editing: Theory, Practice and Future Perspectives*: 119-133. Cambridge: Open Book Publishers.
- Rohde, Bent (2008) ... *at typograferne Kierkegaard*. Esbjerg: Rosendahls Bogtrykkeri.
- Sahle, Patrick (2016) What is a Scholarly Digital Edition? I Matthew Driscoll & Elena Pierazzo (red.): *Digital Scholarly Editing: Theory, Practice and Future Perspectives*: 19-40. Cambridge: Open Book Publishers.
- Schou, Kim (2013) Eksistensen kan ikke udtrykkes i en oneliner. *Kristeligt Dagblad*, 22. februar 2013: 1, 4.
- SKS: *Søren Kierkegaards Skrifter* < [http://sks.dk/forside/indhold. asp](http://sks.dk/forside/indhold.asp)> (19. januar 2019).
- TV Avisen (20/2 2013) <<http://gad.dk/SKS-samlet>> (19. januar 2019).